

Бучма В.В. Роль сучасного підручника в забезпеченні дистанційної форми організації освітнього процесу в умовах війни. *Українська школа в контексті війни: психологічні проблеми* : зб. тез наук. доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 23 серпня 2024 року). Київ, 2024. С. 118–121.

РОЛЬ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бучма Вікторія Володимирівна,

старший науковий співробітник лабораторії

психології навчання імені І. О. Синиці

Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Стаття присвячена розгляду ролі сучасного підручника в забезпеченні дистанційної форми організації освітнього процесу в умовах війни. Дистанційне навчання під час війни, здебільшого, базується на самостійному здобутті знань. Відтак, суттєво зростає роль самоосвітньої функції сучасного підручника. Особливістю самоосвітньої функції є спонукання учнів до самостійності в роботі з підручником. Тому, підручник має містити такі засоби для здійснення учнями самостійної роботи з ним як пояснення, алгоритми, пам'ятки, зразки виконання завдань, завдання для самоконтролю. Також, реалізацію самоосвітньої функції передбачено в процесі опрацювання учнями тексту підручника та його позатекстових компонентів (апарат орієнтування, словник термінів, ілюстрації і рубрики).

Ключові слова: війна, дистанційна форма, освітній процес, підручник, учні.

The article examines the role of modern textbooks in supporting the organization of distance learning during wartime. Distance education during the war largely relies on students' independent acquisition of knowledge. Consequently, the self-educational function of modern textbooks has become significantly more important. The self-educational function is characterized by encouraging students to work independently with the textbook. Therefore, textbooks should include tools that facilitate independent

work, such as explanations, algorithms, guidelines, examples of task completion, and self-assessment exercises. Additionally, the implementation of the self-educational function is reflected in students' engagement with the textbook's text and its extratextual components (orientation tools, glossary of terms, illustrations, and headings).

Keywords: war, distance learning, educational process, textbook, students.

Сфера освіти є однією з ключових сфер, яка постраждала від збройної агресії російської федерації проти України. Одним з основних викликів, які поставила війна, і який необхідно подолати є підтримання ефективності освітнього процесу закладів загальної середньої освіти. Щоденна загроза життю та безпеці учасників освітнього процесу через російські ракетні обстріли призводить до неможливості навчання тільки в офлайн-форматі. Отже, пріоритетним стає навчання в онлайн-форматі. Перевагою дистанційної форми організації освітнього процесу є безпека та мінімізації освітніх втрат здобувачів освіти. Зауважимо, що дистанційне навчання під час війни суттєво відрізняється від онлайн-навчання під час карантинів, зумовлених COVID-19. Можливість гнучкої організації дистанційного навчання, незважаючи на воєнні дії, полягає у запровадженні синхронного та асинхронного режимів [3]. Синхронний режим передбачає проведення уроку в режимі реального часу в обраному цифровому середовищі. Асинхронний режим передбачає самостійне опрацювання учнями навчального матеріалу. Водночас не всі учасники освітнього процесу можуть вчасно долучитися до дистанційного навчання в синхронному режимі. Зокрема, це стосується учнів і вчителів, які перебувають на територіях ведення активних бойових дій. Частина здобувачів освіти, які перебувають у відносній безпеці, через чисельні повітряні тривоги, відключення електроенергії та перебої з інтернетом, також змушені до переривання синхронного режиму дистанційного навчання.

Дистанційна форма організації освітнього процесу в умовах війни, здебільшого, здійснюється у асинхронному режимі. Це режим більш

самостійного навчання, яке підтримується вчителем за допомогою відповідних цифрових інструментів (інтерактивні освітні платформи, електронна пошта, соціальні мережі тощо). Однак, непоодинокими є випадки, коли в учнів відсутній доступ до інтернет-мережі. Тому, актуальним видається питання вивчення ролі сучасного підручника в забезпеченні дистанційної форми організації освітнього процесу в умовах війни.

Дистанційне навчання під час війни, здебільшого, базується на самостійному здобутті знань. Дистанційне навчання під час війни, здебільшого, базується на самостійному здобутті знань. Відтак, суттєво зростає роль самоосвітньої функції сучасного підручника [3]. Ця функція, з погляду компетентнісного підходу, сприятиме формуванню ключових та предметних компетентностей учнів. Особливістю самоосвітньої функції є спонукання учнів до самостійності в роботі з підручником. Тому, підручник має містити такі засоби для здійснення учнями самостійної роботи з ним як пояснення, алгоритми, пам'ятки, зразки виконання завдань, завдання для самоконтролю. Також, реалізацію самоосвітньої функції передбачено в процесі опрацювання учнями тексту підручника та його позатекстових компонентів (апарат орієнтування, словник термінів, ілюстрації і рубрики) [2]. Наприклад, ознайомлення учнів із назвами рубрик допомагає швидко зорієнтуватися у навчальному матеріалі, що сприяє самостійній роботі з підручником. Також, наявність у підручнику рубрик сприяє виникненню в учнів пізнавального інтересу. Доцільними будуть рубрики «Цікаво знати!», «Зверніть увагу!» «Думаємо, розуміємо, відповідаємо», «Подискутуй», «Обери проект». Зазначимо, що рубрики повинні відповідати віковим і пізнавальним особливостям учнів. Самостійному опрацюванню учнями навчального матеріалу сприятиме апарат орієнтування підручником як один з його позатекстових компонентів. Основне призначення апарату орієнтування – забезпечити орієнтування школяра у структурі та змісті книги, створити необхідні умови для успішної самостійної роботи з нею. До цього структурного компонента належать: зміст (перелік розділів/тем), умовні позначення, система рубрик) [2].

Передумовою розвитку самостійної пізнавальної діяльності учнів засобом підручника є умовні позначення, які повинні бути лаконічними, зрозумілими з погляду очікувань щодо конкретного застосування та легкості їх розшифрування учнями. Наявність в підручнику завдань для самоперевірки дозволить учням оцінити рівень своїх навчальних завдань. Правильно поставлені запитання й сформульовані завдання є запорукою того, що набуті, у процесі самостійної роботи з підручником, компетентності учні зможуть застосовувати у повсякденному житті.

Формуванню в учнів самостійної пізнавальної діяльності сприяють проєктні роботи, завдання проблемного характеру та творчі завдання. Умови війни негативно впливають на психоемоційний стан учнів. Через стан стресу, небезпеку, невизначеність, тривожність у багатьох учнів спостерігаються труднощі з навчанням, а, іноді, втрата мотивації. Збільшення в підручнику завдань творчого характеру сприятимуть появі пізнавального інтересу учнів, підвищенню мотивації до самостійного опрацювання навчального матеріалу та зниженню стану напруженості.

Самоосвітня функція підручника створює умови для формування в учнів предметних компетентностей шляхом самостійного виконання ними завдань дослідницького характеру. Бажано, щоб ці завдання враховували власний дослідницький досвід учнів.

Вважаємо, що самоосвітня функція підручника сприяє формуванню в учнів таких якостей як самодисципліна і відповідальність (вміння планувати свій час при самостійному опрацюванні навчального матеріалу); допитливість (пошук додаткової інформації у процесі самостійного засвоєння знань); стійкість (самостійне розв'язання складних завдань). Зауважимо, що врахування у змісті сучасного підручника вікових особливостей учнів значно сприятиме формуванню навичок самоосвіти. В сучасних реаліях молодь особливо потребує таких внутрішніх ресурсів як життестійкість, стресостійкість, самостійність. На нашу думку, навчання сприяє активізації в учнів цих ресурсів для подолання викликів сьогодення [1]. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів

засобами підручника є одним з чинників підвищення мотивації до навчання. Збереження в учнів мотивації до навчання сприяє психологічній стійкості, яка допомагає їм протистояти випробуванням, що несе війна.

Отже, в умовах війни надзвичайно важливо підтримувати якість освіти. Сьогодні якість освіти визначає освітній процес, який дає учням відчуття безпеки і стабільності. На нашу думку, дистанційна форма організації освітнього процесу більш відповідає цим вимогам. Важливу роль в забезпеченні дистанційного навчання відіграє сучасний підручник, який є не лише джерелом інформації, а й інструментом розвитку самоосвіти. Здатність до самоосвіти стає однією з ключових компетенцій, яка допомагає учням адаптуватися в умовах екстремальної освітньої реальності.

Література

1. Дзюбка Л., Шатирко Л., Бучма В. Психологічні ресурси навчальної книги в організації освітнього процесу під час війни. *Ukraine: a year of indomitability. Effective practices of psychological assistance in war conditions. International research & training conference: Conference Proceedings* (Lublin, Poland – Kyiv, Ukraine, 4 March 2023), Lublin, 2023. С. 104-108.
URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735203/1/Conference%20proceedings%202023-Lublin-3-104-108.pdf>
2. Про затвердження Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій проектів підручників. URI:
<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-instruktivno-metodichnih-materialiv-dlya-provedennya-ekspertami-ekspertiz-elektronnih-versij-proektiv-pidruchnikiv>
3. Шатирко Л. О., Дзюбка Л. В., Бучма В. В., Гурова О. В. Психологічні вимоги до розроблення навчальної літератури для Нової української школи: методичні рекомендації / за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 33с. URI:
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738062>